

EDİRNE, HASANAĞA MEZARI İNSAN KALINTILARI

Başak BOZ*

Öz: Edirne İli Lalapaşa ilçesi Hasanağa Köyü'nde tarla sürümü sırasında bulunan taş sanduka mezarın kazısı Edirne Arkeoloji Müzesi tarafından yapılmıştır. Roma dönemine tarihlenen mezar içinde üç iskelet ele geçmiştir. Antropolojik analizlerinin yapılması için Trakya Üniversitesi Arkeoloji Bölümüne gönderilen iskeletlerin, genç bir kadın, orta yaşlı bir erkek ve 15 yaşlarında Adolesan bir bireye ait olduğu belirlenmiştir. Erkek bireyle ilişkili bir adet sikke tek mezar buluntusudur. Adölesan bireyi yerleştirmek için mezar tekrar açıldığında, daha önceden var olan diğer iki bireyin kemiklerinde dağılmalar olmuştur. Ölüm sebepleri belli olmayan bireylerin kemiklerinde, bazı eklem deformasyonları ve anemi dışında, belirgin hastalık izlerine de rastlanılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Trakya, Roma Dönemi, Ölü gömme, İnsan kalıntıları.

HUMAN REMAINS FROM THE HASANAGA GRAVE, EDİRNE

ABSTRACT: A stone cist was found in the Hasanaga Village of Lalapasa/Edirne during the field plowing. The excavation of the cist was conducted by Edirne Archeology Museum. Three skeletons, dating back to Roman era, found in the grave. In order to make their anthropological analysis, the skeletons were sent to Archeology department of Trakya University. It was determined that the skeletons were of a young female, a mature adult male and an adolescent. Related with the adult male, coin was the only grave finds. When the grave was opened to place adolescent person, the disintegrations occurred in the bones of other two individuals. No pathological evidence was found to indicate the causes of death of individuals except for some joint deformation and anemia furthermore certain ill signs were not found.

Keywords: Thrace, Roman Period, Burial practices, Human remains.

Giriş: Edirne'nin Lalapaşa İlçesi'ne bağlı Hasanağa Köyü sınırları içerisinde bulunan alanda, tarla sürümü sırasında ortaya çıkartılan mezar yapısının içinde ele geçen iskelet kalıntıları Trakya Üniversitesi Arkeoloji Bölümüne incelenmesi için teslim edilmiştir¹.

Edirne Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi tarafından yürütülen kazı çalışmalarında, mezarın muhtemel bir tümülüsün parçası olduğu ve yığma toprak tepenin zaman içerisinde tamamıyla yok olduğu belirtilmiştir (Resim 1). Altında zemin taşı olmayan, taş örgülü sanduka mezarın, yan duvarları gri damarlı mermerden yapılmış, üzeri iki tane kapak taşı ile örtülmüştür (Resim 2). Yaklaşık olarak 120 x 250 cm ölçülerinde, 145 cm derinliğindeki mezarın batı kısmına yerleştirilen iki iskeletten, erişkin olanın (Birey 2) sağ omzuna denk gelen bölgede bir adet sikke bulunmuştur (Resim 5). Söz

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, basak.boz@gmail.com

¹ İskelet materyalin analizlerinde arkeolog Arzu Linga ve arkeoloji öğrencisi Müge Taç görev almıştır.

konusu sikke, Edirne Müzesi raporunda Geç Roma-Erken Bizans Dönemine tarihlenmiştir² ancak sikke üzerinde yapılan temizleme işlemlerinden sonra sikkenin bir Roma Kent sikkesi olduğu, bu tip sikkelerin genellikle M. S. 2. ve 3. yy.'larda kullanıldığı ve sikkenin Bithynia bölgesi Nicaea (İznik) darplı bir sikke olduğu Edirne Müzesin'den arkeolog Şahan Kırçın tarafından belirtilmiştir³.

Ölü Gömme: Hasanağa mezar yapısı içerisinde 3 bireye ait iskelet olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu mezarın batı kısa kenarına, doğu-batı doğrultusunda yatırılmış iki iskelet ile (Resim 3), bu iskeletlerin ayak ucuna gelecek şekilde, mezarın doğu kısmına, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde yatırılmış başka bir bireye ait iskelet ele geçmiştir (Resim 4).

Mezarda açığa çıkarılan iskeletlerin tamamı, sırt üstü yatırılmış, kollar ve bacaklar birbirine paralel düz bir şekilde yerleştirilmiştir. Mezarın batı kısmına, yan yana yerleştirilmiş olan Birey 1 ve Birey 2'nin başı kuzeye dönük şekilde bulunmuştur. Birey 1'in alt çenesinin farklı istikamette olması başın pozisyonunun orijinal olmadığını ve muhtemelen yukarı bakacak şekilde olduğunu düşündürmektedir. Çürüme sürecinde bireyin başı kuzey yönüne doğru düşmüştür. Aynı durumun Birey 2 içinde olması mümkündür ancak bu bireyde alt çene de başla birlikte sürüklenmiştir. Birey 1 ve 2'nin kemiklerinin pozisyonları, bu iki bireyin ya eş zamanlı ya da kısa aralıklarla yan yana yerleştirildiğini düşündürmektedir. Bireyler kısa zaman aralıkları ile yerleştirildiler ise bu durumda Birey 2 (erişkin erkek) ilk gömüldür. Birey 3 ise, diğer iki iskeletin tamamen çürümesinden sonra gömülmüştür. Gömülme sırasında daha önceki bireylerin kemikleri yerlerinden oynamış, özellikle Birey 1'in alt bacak kemikleri (tibia) alınıp farklı yerlere konulmuş, ayak kemikleri ise tamamen dağılmıştır. Birey 3, mezarın doğu kısmında çapraz bir şekilde yerleştirilmiştir. Başı güneybatı yönüne dönüktür, alt çenenin pozisyonu, bu iskeletin baş pozisyonunun da özgün olmadığını göstermektedir. Birey 2'ye ait köprücük kemiklerinin dikey konumları bu bireyin mezar içine bir beze sarılarak yerleştirilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Ancak köprücük kemiklerinin pozisyonlarının çürüme sonrasındaki bir aşamada yerlerinden oynamış olabileceği de unutulmamalıdır. Türkiye Trakyası'nda tespit edilen Roma Dönemi'ne ait tümülüslerde kremasyon ve inhumasyon uygulamalarının varlığı bilinmektedir⁴. İnhumasyon gömülerde kıyafet ile gömülme söz konusu iken kefen benzeri bir bez kullanımına dair bilgilere rastlanılmamıştır.

² Edirne Arkeoloji Müzesi'ne 160.02 dosya numarası ile sunulan rapordan yararlanılmıştır.

³ Arkeolog Şahan Kırçın ile kişisel görüşme

⁴ ŞahinYıldırım, *Doğu Trakya'da Mezar Tepelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları: 263, Ankara 2012 s.32

İskeletlerin tafonomik yapılarının incelenmesi sonucu bu mezar yapısının en az bir kez daha tekrar kullanım amaçlı açıldığı belirlenmiştir. Bir aile mezarı görüntüsü sergileyen mezarda sadece erişkin erkek birey için sikke bırakılmıştır.

Antropolojik Analiz

Materyal ve Yöntem: İskeletleri oluşturan kemiklerin büyük kısmı *in situ* olarak bulunmuş olsa da mezarın sonraki kullanımı sırasında ve/veya farklı etkenler ile bazı kemikler dağılmıştır. Bireylerin birbirinden farklı yaşlarda olması dolayısıyla dağılık durumdaki kemiklerin ait olduğu bireyler tespit edilebilmiştir. İskeletler üzerinde yapılan temizlik ve onarım işlemlerinden sonra antropolojik analizleri yapılmıştır.

Erişkin olmayan bireylerde yaş tayinleri için diş gelişim ve sürme tabloları⁵, epifizlerin kapanma süreleri^{6,7} kullanılırken, erişkin olan bireyde ise pubic-symphysis'de⁸ yaşlanma ile görülen değişimler dikkate alınmıştır.

Kafatası ve kalça kemikleri kullanılarak⁹ cinsiyet tayinleri yapılmıştır.

Bulgular: Hasanağa mezarında ele geçen 3 birey ile ait oldukları topluluk insanları hakkında genel bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Bu rapor, bulunan iskeletlerin incelenmesi sonucu elde edilen bireysel bilgileri içermektedir.

Birey 1: Mezarın güneybatı kısmında yer alan Birey 1 (Resim 3), kemik uçlarının kapanma zamanları ile diş gelişim ve sürme aşamaları göz önünde bulundurularak adolesan (12-20 yaş) olarak yaşlandırılmıştır. Adolesan evrenin geç aşamalarında olan bireyin ikincil cinsiyet ölçüt muhtemel kadın özellikleri göstermektedir.

Her iki göz çukurunda, aktif olmayan anemik reaksiyonlara rastlanılmıştır. Beşinci bel omurunda kemik reaksiyonuna bağlı deformasyonlara rastlanılmıştır. Bireyin yaşı ve konumu sebebiyle, bel

⁵ I. Schour, M. Massler, "The Development of the Human Dentition". *Journal of the American Dental Association* 28, 1941, s. 1153-1160.

⁶ T.F., Mckern -J.H.Steward, "Skeletal Age Changes in Young American Males", *U.S. Army Quartermaster Research and Development Command, Technical Report*, EP-45, Massacusetta 1957, s-1-175

⁷ Buikstra, J. E.-D. H. Ubelaker, *Standards for Data Collection From Human Skeletal Remains*, AR: Arkansas Archeological Survey Research Series, No. 44, Arkansas 1994

⁸ Brooks, S.T.-J. M. Suchey, "Skeletal Age Determination Based on the Os Pubis: A Comparison of the Ascari-nemeskeri and Suchey-Brooks Methods", *Human Evolution*, Sayı 5, Firenze 1990. s. 227-238

⁹ Buikstra, J. E.-D. H. Ubelaker, *a.g.e.*

omurundaki bu değişimler travmatik kökenli olma olasılığını düşündürmektedir.

Birey 2: Mezarın doğu kısmına yatırılmış olan diğer bireye ait kemikler, orta yaşlı erişkin (30-40 yaş) bir erkeğe aittir. Bireyin boyu, uzun kemiklerinin ölçümünden yola çıkarak 175-180 cm olarak hesaplanmıştır¹⁰. Omurlarında dejeneratif eklem rahatsızlıklarının (DJD) göstergeleri olan kemik değişimleri ve oluşumlarına rastlanılmıştır. Dejeneratif eklem hastalıkları, travmatik kökenli olabildiği gibi yani hayat tarzıyla doğrudan ilişkili olduğu gibi aynı zamanda yaşlanmayla birlikte de kendini gösterir. Birey 2'deki bu değişimlerde hem bireyin aktiviteleri hem de yaş faktörü rol oynamış olabilir.

Birey 3: Mezarın batı kısmına, diğer iki bireyin ayakucuna doğru yatırılan bireye ait iskelet, diş sürme aşamaları ve epifizyal kapanmaları dikkate alınarak 15 yaş civarı adolesan olarak yaşlandırılmıştır. Henüz cinsiyet ölçütleri oluşmadığı için cinsiyet tayini yapılamamıştır. Kemikler üzerinde herhangi bir patolojik bulguya rastlanılmazken, alt ve üst çenede sol taraf azı dişlerinde yoğun diş taşı oluşumları dikkat çekmektedir. Diş taşlarının çiğneme yüzeylerini kaplamış olması bireyin uzunca bir süre sol tarafını kullanamamış olduğunu göstermektedir. Sol taraf alt ve üst çenedeki dişlerde çürük ya da apse gibi ağrıya sebebiyet verecek herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır ancak sol üst 3. azı diş yuvasında hafif bir kemik reaksiyonu görülmektedir.

Değerlendirme ve Tartışma: Edirne, Lalapaşa İlçesi'nin Hasanağa Köyü sınırları içinde tespit edilen mezarda orta erişkin bir erkek, genç bir kadın ve cinsiyeti belli olmayan adolesan bireye ait iskeletler bulunmuştur. İçinde bir adet sikke ele geçen mezarın çağdaş benzerlerine yine Edirne sınırları içersinde yer alan Doyran Köyü (Maltepe), ve Edirne merkezde bulunan Hıdırlık'ta rastlanmıştır¹¹.

Doyran Köyü tümülüsünde 2 adet lahit mezar bulunmuştur. Her iki lahitin üzeri Hasanağa mezarında olduğu gibi iki kapak taşı ile kapatılmıştır ve zemin taşı yoktur. Hasanağa mezar yapısı mermer bloklardan inşa edilirken, Doyran mezarları küfeki taşından yapılmıştır. Doyran lahitleri defineciler tarafından tahrip edilmiştir dolayısıyla lahitlerin içlerinde bulunan iskeletler hem defineciler tarafından hem de nemden zarar görmüş ve erimiştir. İskeletten geriye kalanlar ile bu mezarın sahibinin sırt üstü

¹⁰ Trotter M., Gleser G.C. "Estimation of Stature from Long Bones of American Whites and Negroes". *American Journal of Physical Anthropology*, Sayı 10, Wiley-Liss, Inc, 1952. s. 463-514.

¹¹ Edirne Müzesi Arşivi.

yatırıldığı anlaşılmaktadır. Ancak daha fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır. Tahribe karşın lahitlerin içlerinde çeşitli mezar hediyesi olan kişisel eşyalar, altın küpe ve yüzükler, altın tel bir obje ile bronz kemer tokası ele geçmiştir¹².

Hıdırlık tümülüsünde bulunan yan yana iki lahitten bir tanesi soyulmuş, içeriği talan edilmiştir. Diğer lahit içindeki bireylerin kemikleri henüz tam olarak anlaşılamayan bir nedenle oldukça karışık şekilde ele geçmiştir. Hıdırlık lahitleri mermer kapak taşları ile kapatılmıştır. İki lahit içinde de çeşitli mezar hediyeleri/kişisel hediyelere rastlanmıştır. En az 6 bireyin kalıntılarının¹³ olduğu mezarda Roma dönemine ait bronz bir sikke ele geçmiştir¹⁴.

Ölünün ağzına, eline, gözlerine ya da yakınına para bırakılması uygulaması arkeolojik olarak en eski Helenistik dönem mezarlarından bilinmektedir¹⁵. Kayıkçı Kharon, ölüler ülkesine gitmek isteyenleri verecekleri paralar karşılığında kayığına alır. Aristophanes, Kharon'un köleleri sandalına kabul etmediği, buna karşın hayvanları geçirmek için özel turlar düzenlediğini belirtmiştir¹⁶. Başka bir kaynakta ise, Kharon'un sadece cesedi gömülenleri Hades'e götürdüğü, gömülmeyenleri ise kayığa almadığı inancından bahsedilmektedir¹⁷. Hasanağa ve Hıdırlık Roma dönemi mezarlarında da bireylerle ilişkili olarak sikke bulunmuştur. Ancak daha önce belirtildiği gibi, Hasanağa mezarında üç birey olmasına karşın sadece erişkin erkek bireyle ilişkili olarak sikkenin varlığı ortaya çıkarken, kadın ve 15 yaş civarındaki bireyde herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır. Aynı şekilde Hıdırlık lahit mezarında da en az altı bireyin varlığı tespit edilmişken sadece bir bireyde sikke bulunmuştur. Bu durum, kadın ve çocuklar için farklı uygulamaların olup olmadığı sorusunu akla getirirken aynı zamanda mezara konulan paranın kayıkçı Kharon'a verilmenin dışında farklı anlamları olabileceği fikrinin de sorgulanması gerektiğini akla getirmektedir.

Hasanağa ve çevresinde belirlenen çağdaşı tümülüslerin kazılması ve incelenmesi Roma dönemi ölü gömme adetleri konusunda daha detaylı bilgiler verecektir. Mezarlar ve içeriklerinden sadece dönemin ölü gömme

¹² Edirne Müzesi Arşivi.

¹³ Hıdırlık lahitlerinde ele geçen iskeletler yine Trakya Üniversitesi laboratuvarına getirilmiştir ve başka bir çalışma içinde değerlendirileceklerdir.

¹⁴ Edirne Müze Arşivi.

¹⁵ Işık Şahin, "Mısır ve Yakın Doğu Etkileriyle Yunan Mitolojisindeki "Kayıkçı Kharon" Tipinin Gelişimi". *Olba X*. Mersin 2004 s. 136.

¹⁶ Şahin (aktaran), *a.g.m.* s.136 (Samsatlı Lukianos, çev. N. Ataç 2002, s. 380).

¹⁷ Şahin, *a.g.m.* s.138.

adetleri değil aynı zamanda bu adetleri uygulayan insanların yaşam şekilleri, sosyo-ekonomik koşulları hakkında bilgiler edinmek mümkün olacaktır.

Teşekkür: Edirne, Hağanağa Tümülüsü'nde bulunan iskeletlerin çalışılmasına olanak sağlayan ve çalışmalarımız sırasında desteklerini esirgemeyen Edirne Arkeoloji Müze Müdürü Hasan Karakaya'ya teşekkürlerimi sunarım. Bahsi geçen mezar ve içerikleri ile Trakya'da bulunan benzer Tümülüsler hakkında kaynak ve görsel destekleri için Şahan Kırçın'a teşekkür ederim

KAYNAKÇA

- Brooks, S.T.-J. M. Suchey, "Skeletal Age Determination Based on the Os Pubis: A Comparison of the Ascari-nemeskeri and Suchey-Brooks Methods", *Human Evolution*, Sayı 5, Firenze 1990. s. 227-238.
- Buikstra, J. E.-D. H. Ubelaker, *Standards for Data Collection From Human Skeletal Remains*, AR: Arkansas Archeological Survey Research Series, No. 44, Fayetteville 1994.
- Mckern, T. F.-J.H.Steward, "Skeletal Age Changes in Young American Males", *U.S. Army Quartermaster Research and Development Command, Technical Report*, EP-45, Massachusetta 1957, s. 1-175.
- Schour I, Massler M.. "The Development of the Human Dentition". *Journal of the American Dental Association* 28, No 7 Chicago 1941, s. 1153-1160.
- Şahin, Işık. "Mısır ve Yakın Doğu Etkileriyle Yunan Mitolojisindeki "Kayıkçı Kharon" Tipinin Gelişimi". *Olba X*. Mersin Üniversitesi Kilikia Araştırma Merkezi. Kaam Yayınları, Mersin 2004 s.135-149.
- Trotter M, Gleser GC. "Estimation of Stature from Long Bones of American Whites and Negroes". *American Journal of Physical Anthropology*, Sayı 10, Wiley-Liss, Inc, 1952. s. 463-514.
- Yıldırım, Şahin. "*Doğu Trakya'da Mezar Tepelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*", Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları: 263, Ankara 2012.

RESİMLER

Resim-1: Hasanağa Tümülüsü'nün bulunduğu mevki (Edirne Müzesi Arşivi)

BAŞAK BOZ

Resim-2: Mezar yapısı ve kapak taŐları (Edirne Műzesi ArŐivi)

EDİRNE HASANAĞA MEZARI İNSAN KALINTILARI

Resim-3: Mezarın batı kısmına yerleştirilmiş, doğu-batı doğrultusunda sırt üstü yatırılmış bireyler (Edirne Müzesi Arşivi)

Resim-4: Birey 3: Mezarın doğu kısmına apraz Şekilde yatırılmıŐtır.
(Edirne Müzesi Arşivi)

EDİRNE HASANAĞA MEZARI İNSAN KALINTILARI

Resim-5: Birey 2'nin omuz kısmında bulunan sikke

